

Талдикін О. В.,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри теорії держави та права

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8681-5523>

ЛЕГАЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ: ОСНОВНІ АСПЕКТИ

Анотація. У статті розглянуто легальність органів державної влади відповідно до основних аспектів. Проаналізовано пошук критеріїв та орієнтирів, які б давали можливість швидко й ефективно ідентифікувати стан органів державної влади, а саме: їх утворення та функціонування з огляду такої категорії як легальність. Розкрито спрощену та широку інтерпретацію легальності органів державної влади. Акцентовано увагу на політичній, нормативній, інституційній, інтерпретаційній та інших складових легальності органів державної влади. Визначено основні аспекти легальності обсягу владних повноважень. Висвітлено легальність в основних сферах функціонування органів державної влади. Зосереджено увагу на умовах запобігання узурпації державної влади, коли, державні органи діють лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами, а посадові особи реалізують свої владні повноваження через законодавчо закріплені способи та засоби, чітко дотримуючись принципу: «дозволено лише те, що прямо передбачено нормами чинного законодавства». Наголошено на необхідності монополії державного примусу. Окрему увагу приділено правовому характеру легалізованого державного примусу. Зазначено, що вид і міра легалізованого державного примусу, а також його реалізація ґрунтуються на чіткій правовій основі законодавчо-закріплених процесуальних форм. Показано, що пропорційність та обґрунтованість легального примусу обумовлена їх односторонністю та асиметричністю, за умов, коли запобігання правопорушенням та притягнення до юридичної відповідальності повинні бути мінімально достатніми та не принижувати людську гідність. Наголошено на необхідності контролю за примусовими заходами держави, забезпечення можливості їх оскарження в судовому порядку на предмет законності, обґрунтованості та справедливості.

Ключові слова: держава, державні органи, легальність, легалізація державної влади, процедура легалізації, державний примус.

Закон – це немов павутина, в яку потрапляє дрібна мошка, але крізь яку прориваються шершні та оси.

Джонатан Свіфт

Постановка проблеми. Чисельні випадки порушення прав людини посадовими особами та органами державної влади, псевдо правове оформлення відверто протиправних рішень, спроби можновладців поставити на паузу дію норм Конституції, маніпулювання нормами законів та підзаконних нормативно-правових актів, створення кричущих умов застосування квазілегальних примусових заходів до населення, корупція

у вищих ешелонах влади, значною мірою актуалізують проблему визначення правомірності органів державної влади, пошуку чітких критеріїв та орієнтирів, які б давали можливість швидко й ефективно ідентифікувати стан органів державної влади, а саме: їх утворення та функціонування з огляду такої категорії як легальність.

Аналіз публікацій в яких започатковано розв’язання даної проблеми. Теоретичну основу статті склали положення, вироблені загальною теорією держави і права та політологією. Сформульовані теоретичні узагальнення спиралися на наукові досягнення вітчизняних і зарубіжних авторів.

Так, на теоретичних аспектах аналізу науково-правових підходів до розкриття сутності легальності державної влади, акцентує увагу О.А. Назаренко [10]. Питання сутності державної та політичної влади, а також основних засад їх співвідношення та взаємодії розглядають Кононенко Ю.С., Джолос С.В. [7]. На легальності як сутнісній властивості державної влади свою увагу Ткаля О.В. [12]. Аспектам легальності державного примусу приділяє увагу Л.І. Каленіченко [4]. На необхідності розмежування реальної легалізації та псевдо легалізації державних органів наголошує С. Матвеев [8]. Проблемі легалізації як правової процедури присвячено дисертаційне дослідження Манько Д.Г. [7]. На питаннях співвідношення понять легальність та легітимність державної влади акцентує уваги Коваль О.Я. [5].

У попередніх роботах автор також торкався окремих питань розгляду вищеозначеної проблематики в контексті дослідження класифікації квазідержав та легалізації державної влади [11].

Разом з тим, питання визначення основних складових легальності органів державної влади залишаються дискусійними. Передусім постають питання елементів вимірювання рівня легальності, визначення критеріїв її аналізу. Враховуючи актуальність і важливість означеної проблематики, а також нагальну потребу в поглибленні знань щодо вказаної теми, метою даної роботи буде спроба визначення основних аспектів легальності органів державної влади через наявність або відсутність таких її елементів, які являють змістовну частину цього поняття в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. У спрощеній інтерпретації легальність органів державної влади розуміють як політико-правову категорію, що розкриває їх відповідність формальним вимогам чинного законодавства.

В широкому розумінні легальність можна розглядати як функціонування не лише державних органів, а й інших державних організацій (підприємств, установ), а також

політичних партій, органів місцевого самоврядування, інших інститутів громадянського суспільства відповідно до вимог чинного законодавства. Останній варіант інтерпретації дає нам більш широке коло суб'єктів легальності. Разом з тим, для розуміння ефективності процесів легалізації останніх, пріоритетне значення має саме діяльність тих суб'єктів, які наділені компетенцією для реалізації владно-управлінських функцій та завдань держави.

На думку Г. Остапенко, в умовах воєнного стану «легальність» може бути використана як спосіб утвердження влади, надання правової форми не правовим за своїм змістом рішенням, з метою створення незаконних підстав для використання владного примусу [10, с. 55].

Можна погодитись із тим, що легальність та процедура легалізації виступає тією необхідною умовою, яка слугує підґрунтям формування довіри до органів державної влади та є певним стримуючим фактором її падіння внаслідок «неадекватних» дій державних органів [3, с. 55].

Об'єктивні та суб'єктивні загрози демократичному характеру державної влади обумовлюють необхідність визначення чітких критеріїв, які б розкривали рівень її законності не тільки у формальному значенні, а й у змістовному сенсі та мали бути покладені в основу формування певного індексу легальності через її політичну, нормативну, інституційну, інтерпретаційну та реалізаційну складову.

По за всяким сумнівом, легальність держави залежить від формально-юридичного визнання державної влади, як зовнішньополітичного, так і внутрішнього. Таким чином, політична складова легальності державних органів ґрунтується на двох аспектах.

1. Зовнішньополітичний аспект, як зовнішньополітичне визнання державної влади, встановлення дипломатичних відносин з державою, визнання де-юре тієї чи іншої держави та її уряду. Відповідно до конституційної концепції визнання держав: лише самий факт визнання породжує міжнародну правосуб'єктність держави, трансформує фактичний стан утворення нової держави у юридичний. Декларативна концепція передбачає, що держава набуває міжнародної правосуб'єктності в силу самого факту свого утворення, в силу власного суверенітету незалежно від того, чи визнають її інші держави. А визнання лише констатує самий факт утворення держави та має декларативний характер [11, с. 112].

2. Внутрішньополітичний аспект розуміється як визнання правомірності дій державної влади більшістю населення, їх добровільне прийняття. На думку Бережанського Г.І., легітимність обумовлює делегування державі право на управління та згоду населення їй підкорятися [2, с. 55].

Нормативна складова легальності державних органів передбачає нормативно-правове забезпечення їх утворення та функціонування. Вона забезпечується принципами верховенства права та закону. Нормативна складова легальності може бути конкретизована у наступних аспектах.

1. Наявність Основного закону: означає, що в державі діє постійна Конституція, яка прийнята (сформована) конституційними суб'єктами без порушення чітко встановленої конституційної процедури.

2. Легальність дії норм конституції, яка полягає у тому, що норми мають вищу юридичну силу та є, переважно, нормами прямої дії.

3. Легальність діючих законів, що означає, що прийняття нормативно-правових актів, які мають вищу юридичну силу відбувається без порушення чітко встановленої процедури, а норми, що вони містять є прозорими, зрозумілими з передбачуваною реалізацією.

4. Відсутність конституційних колізій, коли, по-перше: нормативно-правові приписи діючих законів не містять суперечностей з нормами конституції; по-друге: нормативно-правові приписи діючих підзаконних нормативно-правових актів не містять протиріч з нормами конституції; по- третє: різні положення самої конституції не містять взаємних невідповідностей між собою.

5. Відсутність законодавчих колізій, що означає, що нормативно-правові приписи діючих підзаконних нормативно-правових актів та інших джерел права не містять формальних неузгодженостей з нормами діючих законів та суперечать один одному, та не створюють невизначеності щодо їх реалізації.

6. Легальність прийняття та утворення підзаконних нормативно-правових актів та інших джерел права, яка полягає в їх прийнятті без порушення чітко встановленої процедури. Норми, які вони містять мають бути прозорими з передбачуваним механізмом реалізації.

7. Легальність юридичної сили підзаконних нормативно-правових актів та інших джерел права, означає, що норми підзаконних нормативно-правових актів та інших джерел права повинні діяти відповідно до законодавчо- закріпленої ієрархії їх юридичної сили.

8. Легальність функціонального призначення підзаконних нормативно-правових актів та інших джерел права, яка полягає у чіткому спрямуванні норм підзаконних нормативно-правових актів та інших джерел права на забезпечення та деталізацію дію норм законів, але не на їх підміну.

Інституційна складова легальності висвітлює законність формування та функціонування усіх державних владних інституцій. Вона забезпечується законодавчо закріпленням порядком формування через вибори, або призначення державних органів та інших державних організацій.

Інституційна складова легальності передбачає:

– по-перше: легальність організації державного апарату, коли державний апарат складається з системи державних органів, створених відповідно до норм встановлених Конституцією та чинним законодавством з урахуванням законодавчо закріпленого поділу влад, системи стримувань і противаг та механізму конституційної юрисдикції;

– по-друге: легальність формування та кадрового забезпечення державного апарату, коли державні органи та посадові особи формуються, обираються та призначаються у законний спосіб, без порушення процедури та строків, встановлених нормами Конституції та чинного законодавства.

Інтерпретаційна складова легальності обумовлює необхідність функціонування механізму офіційного тлумачення Конституції та чинного законодавства. Вона також складається з двох пов'язаних між собою аспектів:

– легальність офіційного тлумачення Конституції та законів;

– легальність офіційного тлумачення законів та інших джерел права.

Легальність обсягу владних повноважень, забезпечується створенням умов запобігання узурпації державної влади, коли:

– державні органи діють лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами;

– посадові особи реалізують свої владні повноваження через законодавчо закріплені способи та засоби, чітко дотримуючись принципу: «дозволено лише те, що прямо передбачено нормами чинного законодавства».

Легальність державного примусу: лише спеціально створенні для утримання державної влади та втілення легітимно ухвалених рішень державні органи здатні застосовувати легалізований примус відповідно до обсягу, передбаченого нормами Конституції та чинного законодавства.

На думку Аракелян М.Н. державний примус слід визначати як метод державного впливу, а повноваження суб'єктів, які його здійснюють обумовлені правомірним характером реалізації [1, с. 393].

Легальність державного примусу, як складова може бути конкретизована у наступних аспектах.

1. Монополія на примус: лише держава в особі створених для утримання державної влади та втілення легітимно ухвалених рішень спеціально уповноважених владних суб'єктів, має право на застосування примусових заходів.

2. Правовий характер – легалізований державний примус ґрунтується на праві, спрямований на забезпечення прав і свобод, людини, правопорядку в суспільстві, досягнення загального блага та не повинен переродитись у незаконне насильство чи свавілля.

2. Вид, міра легалізованого державного примусу, а також його реалізація ґрунтуються на чіткій правовій основі законодавчо-закріплених процесуальних форм.

3. Пропорційність та обґрунтованість легального примусу: односторонність та асиметричність державних примусових заходів, спрямованих на забезпечення правопорядку, захист прав і свобод, запобігання правопорушенням та притягнення до юридичної відповідальності повинна бути необхідною, мінімально достатньою та не принижувати людську гідність.

4. Забезпечення контролю за примусовими заходами та можливість їх оскарження в судовому порядку на предмет законності, обґрунтованості та справедливості.

Висновки. У спрощеній інтерпретації легальність органів державної влади розуміють як політико-правову категорію, що розкриває їх відповідність формальним вимогам чинного законодавства.

В широкому розумінні легальність можна розглядати як функціонування не лише державних органів, а й інших державних організацій (підприємств, установ), а також політичних партій, органів місцевого самоврядування, інших інститутів громадянського суспільства відповідно до вимог чинного законодавства.

Об'єктивні та суб'єктивні загрози демократичному характеру державної влади обумовлюють необхідність визначення чітких критеріїв, які б розкривали рівень її законності не тільки у формальному значенні, а й у змістовному сенсі та мали бути покладені в основу формування певного індексу легальності через її політичну, нормативну, інституційну, інтерпретаційну та реалізаційну складову.

Легальність держави в цілому залежить від формально-юридичного визнання державної влади, як зовнішньополітичного, так і внутрішнього (політична складова легальності).

Нормативна складова легальності державних органів передбачає нормативно-правове забезпечення їх утворення та функціонування.

Інституційна складова легальності висвітлює законність формування та функціонування усіх державних владних інституцій.

Інтерпретаційна складова легальності обумовлює необхідність функціонування механізму офіційного тлумачення Конституції та чинного законодавства.

Лише спеціально створенні для утримання державної влади та втілення легітимно ухвалених рішень державні органи здатні застосовувати легалізований примус відповідно до обсягу, передбаченого нормами Конституції та чинного законодавства.

Література:

1. Аракелян Р. М. Поняття державного примусу в теорії права. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 1. С. 391–393.
2. Бережанський Г. І. Співвідношення легітимності та легальності державної влади: теоретико-правовий аспект. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2014. № 11. Т. 2. С. 53–56.
3. Жаровська І. М. Легітимність державної влади у демократичній державі. *Університетські наукові записки*. 2009. № 3. С. 20–23.
4. Каленіченко Л. І. Система форм державно-правового примусу. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2018. Feb. 2018. P.10–14.
5. Коваль, О. Я. Співвідношення понять легітимність та легальність державної влади як визначальних категорій функціонування суспільства. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2015. №3. С. 18–22.
6. Кононенко Ю. С., Джолос С. В. Державна влада як різновид політичної влади. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Вип. 4(29). Т. 2. С. 18–23.
7. Манько Д. Г. Легалізація як правова процедура : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Міжнародний гуманітарний університет. Одеса, 2010. 20 с.
8. Матвеев С. Легітимність і легальність як ознаки державної влади. *Юридичний вісник*. 2014. №3. С.20–23.
9. Назаренко О. А. Легітимність та легальність державної влади: науково-правовий аналіз. *Право і суспільство*. 2017. № 4. Ч. 2. С. 22–25.
10. Остапенко Г. Легальність, легітимність і правова визначеність у сучасних політико-правових реаліях 2022-2023 рр. *Право України*. 2023. № 3. С. 54–71.
11. Талдікін О. В. Поняття та класифікація квазідержав. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2017. № 1. С. 110-116.
12. Ткаля О. В. Сутність державної влади та її основні властивості. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2024. № 1. С.230–235.

Taldykin O. Legality of state authority bodies: main aspects

Summary. The article examines the main aspects of the legality of government bodies.

The legality of state authorities is considered in accordance with the main aspects. Attention is focused on the political, regulatory, institutional, interpretative and other components of legality. The main aspects of the legality of the scope of government powers, the legality of state coercion are determined. Legality in the main areas of functioning of state authorities is highlighted.

Numerous cases of human rights violations by officials and state authorities, pseudo-legal formalization of frankly

illegal decisions, attempts by those in power to suspend the operation of the Constitution, manipulation of the norms of laws and subordinate regulatory legal acts, creation of blatant conditions for the application of quasi-legal coercive measures against the population, corruption in the highest echelons of power, to a large extent actualize the problem of determining the legality of state authorities, the search for clear criteria and guidelines that would allow to quickly and effectively identify the state of state authorities, namely: their formation and functioning in terms of such a category as legality.

The purpose of this work will be an attempt to determine the main aspects of the legality of state authorities through the presence or absence of such elements that represent a substantive part of this concept in modern conditions.

In a simplified interpretation, the legality of state authorities is understood as a political and legal category that reveals their compliance with the formal requirements of current legislation.

In a broad sense, legality can be considered as the functioning of not only state authorities, but also other state organizations (enterprises, institutions), as well as political parties, local governments, and other civil society institutions in accordance with the requirements of current legislation.

Objective and subjective threats to the democratic nature of state authority necessitate the definition of clear criteria

that would reveal the level of its legality not only in a formal sense, but also in a substantive sense and should be used as the basis for the formation of a certain index of legality through its political, normative, institutional, interpretative, and implementation component.

The legality of the state as a whole depends on the formal and legal recognition of state authority, both foreign and domestic (the political component of legality).

The normative component of the legality of state bodies provides for the regulatory and legal support of their formation and functioning.

The institutional component of legality highlights the legality of the formation and functioning of all state power institutions.

The interpretative component of legality determines the need for the functioning of a mechanism for the official interpretation of the Constitution and current legislation.

Only state bodies specially created to maintain state power and implement legitimately adopted decisions are able to apply legalized coercion in accordance with the scope provided for by the norms of the Constitution and current legislation.

Key words: the state, state authorities, legality, legitimization of state power, the process of legitimization, state coercion.

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

Дата першого надходження статті до видання: 01.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 30.07.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 10.09.2026